

dr. Ernest Petrič
ustavni sodnik

NEKAJ MISLI O AVTORITETI V DEMOKRACIJI (teze za razgovor)

- Kakšno je razmerje med avtoriteto in demokracijo, z drugo besedo kakšna je vloga avtoritete v demokratični družbi; kako avtoriteto zagotoviti in ohraniti, skratka, kako je z avtoriteto v demokratični družbi – in konkretno v naši – je aktualno in zapleteno vprašanje.
- Torej le nekaj uvodnih misli o tem – ki jih vzemite *cum grano salis* – saj sem profesor mednarodnega prava in mednarodnih odnosov, ustavni sodnik, dolgoletni diplomat, ne pa strokovnjak za vprašanja avtoritete in demokracije. Razen doma in tam, kjer delam in skušam imeti avtoriteto.
- Skozi vso človeško zgodovino je avtoriteta pomemben del reda v družbi, red pa je nasprotje anarhiji in pogoj za obstoj družbe. Brez reda ni družbe (*comunitas*), je lahko le anarhija, v anarhiji pa ni napredka. Red pa je odraz avtoritete, ki se uveljavlja na različne načine v različnih fazah družbenega razvoja. Avtoriteta v demokraciji temelji na drugih temeljih kot npr. avtoriteta v fevdalizmu ali v totalitarni državi. To je jasno. V določenih fazah razvoja družbe se je avtoriteta bolj izražala skozi avtoriteto posameznika (vladar; fevdalni ali cerkveni gospod), v določenih pa bolj skozi avtoriteto institucij (parlament, ljudsko predstavništvo, sodišča itd.). To slednje je naš čas, ko red (ki je pogoj napredka) temelji predvsem na avtoriteti institucij.
- Naj se najprej omejim na trditev, da vedno, ko je govora o avtoriteti, gre v različnih razmerjih in konstelacijah ali za avtoriteto posameznika, za avtoriteto institucij oblasti, zlasti izvršne, ali za avtoriteto zakona, tj. norm, ki urejajo odnose, in kot poseben vidik, gre tudi za avtoriteto sodišč, ki opravljajo tako rekoč "božjo funkcijo" razločevanja med tistim, kaj je prav in kaj je narobe, kaj je v skladu ali pa v nasprotju s pravico, z zakonom, z ustavo. Prav avtoriteta sodišč je pri zagotavljanju reda v demokraciji, kjer ustava in zakon omejujeta oblast, izjemnega pomena.
- Tudi v demokraciji gre torej za hkratni problem avtoritete posameznika, zlasti tistega, ki ima oblastna pooblastila, in za avtoriteto institucij v najširšem smislu, zlasti pa za avtoriteto zakonodajne, izvršne in še posebej sodne veje oblasti. Tudi v demokraciji je avtoriteta posameznika pomembna. Avtoriteta moči, oblasti, pa naj bi v demokraciji šla predvsem institucijam, normam in sodiščem.
- Nekaj besed o avtoriteti posameznika. To vprašanje je sicer v veliki meri v sferi psihologije, v kar se seveda ne spuščam. Vsekakor pa v demokraciji avtoriteta posameznika ne more temeljiti na nečem, kar mu je dano apriori (rojstvo, pripadnost neki kasti ali partiji ipd.). Odraža pa avtoriteta posameznika – ali naj bi – v demokraciji kvaliteto osebnosti, njen osebni ugled, poštenje, priznanje za dosežke, za sposobnost vodenja bodisi v politiki oz. v drugih družbenih zadevah, v stroki, tudi v kulturi in športu. Ta osebna avtoriteta vzpostavlja hierarhijo odnosov med ljudmi, ki je najbolj naravna in nima atributov avtoritete oblasti. V demokraciji oblast izvajajo institucije, v katere so praviloma voljeni predstavniki (tudi voljeni sodniki). Izvoljeni bi

naj bili tisti z osebno avtoriteto, tj. tisti, ki na temelju osebnih kvalit, dosežkov, izobrazbe, znanja, ugleda itd. uživajo zaupanje tistih, ki jih volijo in naj bi jih vodili. So oz. naj bi bili izvoljeni, ker imajo osebno avtoriteto, ki se ji z izvolitvijo doda še avtoriteta institucij. To, skladnost osebne in institucionalne avtoritete naj bilo nekakšno naravno stanje v demokraciji, ki v takem primeru dobro deluje.

- Seveda so zlasti glede osebne avtoritete razlike na različnih področjih družbenega življenja, od politike do recimo znanosti, vendar v demokraciji naj bi bila prav osebna avtoriteta pomemben, naravni temelj vodenja in temelj izvolitve ali imenovanja na vodilni položaj. Manko osebne avtoritete izvoljenih nujno vodi v erozijo avtoritete institucij, v njihovo neučinkovitost, v erozijo reda v družbi v škodo vsem, v škodo razvoju.

- Če je tako, postane v družbi odločilna vloga vsega drugega mimo avtoritete. Denar, poceni popularnost, "zvezde" kratkega roka, "novi obrazi", vpliv medijev itd. To pač ne prispeva k temu, da bi osebe z osebno avtoriteto prišle na vodilne položaje v institucijah. Narobe. Pogosto zaradi neupoštevanja osebne avtoritete in tudi zaradi medijskega cirkusa same od prevzemanja položajev v institucijah beže. To pa vodi v mediokracijo, proč od meritokracije, ki je pogoj za napredek. Naši primeri so zgovorni: najsposobnejši, ki bi tudi prispevali k delu in avtoriteti institucij, odklanjajo, da bi bili ministri, poslanci itd. Posledica je mediokritetno vzdušje (povprečnost) in uravnalovka; meritokracija ni mesta! Majhnost države, kjer se vsi poznamo, provincialnost, cenenost, relativizacija uspeha in avtoritete posameznika vodi do slabega dela institucij, to pa posledično do njihove neavtoritete in v nered. Tudi ponekod drugod je tako, pri nas pa je to specifično. Tisti, ki smo bivali v tujini, to vemo. Cankar ni kar tako pisal o "dolini Šentflorjanski".

- Specifično je stanje avtoritete pri nas tudi zato, ker se v "elito" in s tem v naravno avtoriteto tistih, ki nosijo odgovornost za razvoj države, nič ne vlaga. Tuji primeri so zgovorni. Ne le elitne šole (univerze) v Franciji, ZDA, Angliji. Sistem elitnih šol zavestno gradi Indija, Brazilija, tisoče mladih pošiljajo na študij v ZDA, v Avstriji glavne politične stranke zavestno formirajo svojo bodočo vodstveno elito. Pri nas za šport delamo prav tako. Od zelo mladih vlagamo vanje in dobimo vrhunske rezultate. Zlasti v politiki pa je vsak – in od danes do jutri – sposoben za vse, pogosto celo brez formalnih izobrazbenih dokazil, brez kakih dosežkov, skratka pogosto pravi "novi obrazi", ali "nepopisani listi". Primere izbire anonimnežev za ministre, poslance, visoke uradnike in za druge vodilne položaje pri nas poznamo in jih ni treba omenjati. Izkušnje iz diplomacije dobro poznam in so zgovorne.

- Ko gre za avtoriteto institucij je seveda pomembno, kdo so osebe, ki predstavljajo, vodijo te institucije. Institucije so ljudje v njih, zlasti vodilni. Zlasti, ko gre za institucije, katerih družbena moč je bolj kot od pooblastil odvisna od osebne avtoritete nosilcev institucije, poleg oblastnih pooblastil, ki jih imajo (npr. predsednik države v našem sistemu, ali KPK in njen predsednik). Skromna oblastna pooblastila – hkrati pa velika moč avtoritete, če jo nosilci sicer skromnih pooblastil imajo! Avtoriteta institucij nastaja skozi daljša obdobja njihovega delovanja, odvisno od njihovega dela in od dosežkov in se avtoriteta institucije lahko krepí ali peša. Tako skozi čas nastajajo institucije z nesporno avtoriteto (parlament v Veliki Britaniji; Vrhovno sodišče ZDA itd.). Pri nas takih institucij z nesporno avtoriteto še ni. Smo

mlada država. Pa vendarle: Ustavno sodišče Republike Slovenije npr. ima avtoriteto, a jo hitro lahko izgubi. Pridobilo si jo je z neodvisnim odločanjem skozi dve desetletji.

- V demokraciji naj bi noben posameznik in nobena institucija ne bil izven kritike. Pri tem imajo mediji izjemno vlogo in še večjo odgovornost. Z neutemeljeno kritiko kar počez, z diskvalifikacijami in tudi z lažmi, še zlasti v državi brez tradicije in utrjenega ugleda njenih institucij, k avtoriteti institucij to ne prispeva. S tem pa ne k njihovemu normalnemu, učinkovitemu delovanju, kar je navsezadnje v škodo vse družbe. Isto seveda še posebej velja za diskvalifikacije institucij, ki prihajajo iz političnih in drugih krogov. Argumentirana kritika pa *ultima ratio* avtoriteto institucij krepe.

O položaju pri nas v tej zvezi pač ni treba govoriti. Naj omenim le pavšalne kritike Ustavnega sodišča s strani politikov, pa "kritike" v medijih s strani oseb, ki nimajo ne strokovne ne kake druge avtoritete.

- Posebno vprašanje je avtoriteta zakonodajne veje oblasti. Ta je seveda tudi odvisna od osebnega ugleda, njenih izvoljenih nosilcev, poslancev. Predvsem pa od norm, zakonov, ki jih sprejemajo. Zakoni naj bi bili odraz potreb po urejanju razmerij v družbi, v duhu časa, v vse bolj zapletenih družbenih razmerjih. Zakoni bi naj bili jasni, vsaj za tiste, ki naj jih tolmačijo, pregledni, pravni red pa čim bolj stabilen in domišljen. Veliko znanja morajo v sodobni kompleksni družbi imeti zakonodajni organi in tisti, ki sedijo in delajo v njih. Z zakoni, kot je bil tisti o nepremičninskem davku, se pač ne krepi avtoriteta zakonodajalca, da o nerazumevanju npr. problema retroaktivnosti, ali spoštovanja človekovih pravic ne govorim. Težnja k "hitro učinkujočim" zakonom ali "drakonskim" zakonom na dolgi rok prej krni kot krepi avtoriteto zakonodajalca; morda vzbuja strah, spoštovanja pa ne.

- Posebno vprašanje je avtoriteta sodišč. Pri sodstvu, vključno z ustavnim sojenjem, je seveda v ospredju in pogoj avtoritete neodvisnost sodnikov. V formalnem smislu se neodvisnost sodišč in sodnikov zagotavlja na razne načine, tudi pri nas npr. z doživljenjskim mandatom sodnikov ipd. To so pomembna formalna zagotovila neodvisnosti. Vendar tudi avtoriteto sodišč in sodnikov krepi predvsem kvaliteta njihovih odločitev, pravna "vodotesnost" odločitev, zlasti kadar gre za v javnosti odmevne primere in sodbe. Avtoriteta sodišč, če jo imajo, se kaže še posebej skozi splošno prepričanje, da so res neodvisna. Ta avtoriteta tudi nastane skozi daljša obdobja in je povezana tudi s splošno pravno kulturo, ki v neki državi je ali je ni, nastane pa skozi daljše obdobje obstoja in delovanja pravne države. V državi, kjer je v njeni predhodnici na istem ozemlju bilo čez 3000 sodb, ki so bile po letu 1991 spoznane za pravno neutemeljene, bo pot do pravne kulture in zaupanja v sodišča še zlasti dolgotrajna in težavna.

- Pri neodvisnosti sodnikov in sodišč – *mutatis mutandis* pa to velja tudi za druge institucije – pa gre, poleg formalnih garancij, neodvisnosti, še za njihovo "notranjo svobodo" pri odločanju, za neodvisnost osebnosti sodnikov ne glede na pričakovanja sodne instance, še zlasti pa neodvisnost ne glede na pričakovanja oblasti, javnosti, bodisi populizma, bodisi vladajoče politične elite. Skratka, soditi neodvisno, samo po zakonu in pravično, pošteno, kvalitetno, ne glede na pričakovanja kogarkoli, je pot do avtoritete sodišč! Torej je avtoriteta sodišč prvenstveno stvar samih sodišč in sodnikov, njihovih pravno utemeljenih, neodvisnih odločitev. Za neodvisnost sodnikov je pomemben tudi družbeni položaj sodnikov, še

posebej pa njihova izobrazba – namreč ali se jih izobrazi in usposobi zares za sodnike, ki bodo res sodili, neodvisno delili pravico ali pa bodo le bralci paragrafov. O tem problemu našega sodstva, o obrtništvu, ki ga bremeni, je veliko in prepričljivo pisal B. M. Zupančič, nas sodnik v Strasbourgu, pa tudi drugi.

- Zavedam se, da sem predstavil precej neurejena razmišljanja. Še zlasti v sodobni demokraciji, kjer je polje svobode delovanja ljudi, možnost izražanja in uveljavljanje njihovih interesov, širše kot kadarkoli v zgodovini doslej, avtoriteto ne posameznika in ne institucij ne more zagotavljati nič drugega kot kvaliteta njihovega dela pri urejanju družbenih zadev in izvajanju pooblastil, ki jih imajo. In ker so tudi institucije ljudje, je tudi avtoriteta institucij *ultima ratio* prav v demokraciji odraz osebne avtoritete tistih, ki v institucijah delujejo, jih vodijo in predstavljajo. To bi veljalo imeti v mislih, ko se odločamo kdo naj bodo tisti, ki v institucijah delajo, jih vodijo. Ne "kdorkoli", ne ta, ki je "simpatičen", ki "lepo govori", pač pa tisti, ki si je z delom in znanjem ustvaril in dokazuje svojo avtoriteto. Brez zavedanja, da brez avtoritete ni reda, ustvarjalnosti, uspeha in razvoja, da rabimo tudi v demokraciji avtoriteto institucij in avtoriteto ljudi, ki državo in institucije vodijo, bo tudi izhod iz t. i. krize težak, če sploh možen.